

5. Маркова, Д. (2017) Фразеологізми з компонентом серце на позначення негативних почуттів (на матеріалі української, польської, англійської та німецької мов). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. № 3. С.113-117.

6. СУМ: Словник української мови: в 11 тт. / за ред. І. К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1970 –1980.

*Ігнатенко Дарина
Вінниця*

ПРОБЛЕМА АКТУ МОВЧАННЯ В ТЕОРІЇ КОМУНІКАЦІЇ

Мовчання є невід’ємним компонентом нашої повсякденної комунікації, без якого складно уявити результативне й усвідомлене спілкування, оскільки саме мовчання дає змогу людям вислухати одне одного і осмислити почуте. Мовчання як феномен людської комунікації є поліфункційним і багатозначним явищем. Ще з давніх часів привертав увагу психологічний аспект мовчання. Мовчання у більшості народів є показником розуму, мудрості й розсудливості. Про це свідчать численні прислів’я й приказки (англ. *Silence is golden, There is time to speak, time to be silent*; нім. *Rede wenig, höre viel!, Reden ist Silber, Schweigen ist Gold*; рос. *Молчанье лучше пустого болтанья, Лучшие молчат, чем пустое врать*; укр. *Або розумне казати, або зовсім мовчати, Слово — срібло, мовчання — золото*; та вирази відомих людей: *Мовчання зміцнює слова, а своєчасність зміцнює мовчання* (Солон); *Хто мовчати не вміє, той і говорити не здатен* (Луцій Анней Сенека Молодший); *Чим більше людина мовчить, тим більше вона починає говорити розумно* (Ф.Ніцше) та ін.

З другої половини ХХ ст. мовчання привертає посилену увагу лінгвістів і починає розглядатися в контексті загальної теорії комунікації. Таке зацікавлення було зумовлене передусім зміною наукової лінгвістичної парадигми і вивченням мови у діяльнісному аспекті, її реалізації в комунікативних актах, що складаються з вербальних та невербальних компонентів. У психолінгвістиці і лінгвопрагматиці мовчання інтерпретується амбівалентно. З одного боку, воно асоціюється з відсутністю мовлення, інформації, взаємодії, з пустотою, закритістю і замкненістю. З іншого боку, мовчання асоціюється з глобальними переживаннями, серйозністю позиції, з накопиченням енергії (Шабанова, 2007).

Метою пропонованої роботи є розгляд різних підходів до явища мовчання: як форми, засобу або акту комунікації (вербальної чи невербальної).

Здатність до мовчання притаманна усім людям, тому мовчання відіграє дуже важливу роль не лише в міжособистісній, а й в міжкультурній комунікації. Мовчання є формою спілкування, оскільки слухачі і спостерігачі надають мовчанню певного значення (смыслу), незалежно від бажання відправника повідомлення (Johanesen, 1974, р. 29).

Проблемність мовчання виявляється вже на етапі його термінологічного визначення, точніше відсутності однозначного його тлумачення. Це пов'язане з тим, що мовчання є єдиним поняттям для безлічі його проявів: лінгвістичних, дискурсивних, літературознавчих, соціальних, культурних, духовних і метакомунікативних (Копылова, 2015, с. 7). Мовчання може визначатися як пауза, як прагматична або дискурсивна стратегія, як засіб маніпуляції, як складова слухання під час взаємодії; мовчання може розглядатися як філософська і культурна традиція, ціла картина світу (Jaworski, 1997, р. 5-7).

Як і вербальне мовлення, мовчання також слугує для спілкування і часто зараховується до засобів невербальної комунікації (Крестинский, 1998). У різних комунікативних ситуаціях мовчання може виконувати різноманітні функції і виражати згоду або протест, небажання сказати правду, ненависть, впертість, каяття і под. У певних ситуаціях мовчання може означати відсутність здібностей до спілкування з іншими людьми або невміння чи небажання висловити свої думки. У зв'язку з цим постає питання про необхідність розрізнення комунікативно значущого та комунікативно незначущого мовчання. Саме перше є предметом аналізу у теорії комунікації. Останнє виключає ситуацію спілкування як таку і виступає компонентом ритуалів або обрядів.

Комунікативно значуще мовчання передбачає усвідомлене і навмисне використання мовчання адресантом і поінформованість адресата щодо навмисності використання мовчання. У такому випадку мовчання характеризується інформативністю, цілеспрямованістю, навмисністю і здатністю впливати на адресата. Це дає підстави розглядати мовчання як (силенціальний) акт, в якому беруть участь суб'єкт (той, хто мовчить) і адресат, які мають спільний фонд знань та мовленнєвих навичок, що дає їм змогу сприймати та інтерпретувати це мовчання (Копылова, 2015, с. 7).

За такого підходу мовчання визначається як нульовий мовленнєвий акт або мовленнєвий акт мінус локуція (Н. Д. Арутюнова,

В. В. Богданов). На думку Я. В. Шабанової, мовчання варто розглядати як мовленнєвий акт, який характеризується чотирма основними показниками (за Дж. Остіном, Дж. Серлем): локуцією, пропозиційним змістом, іллокуцією і перлокуцією, однак має певні особливості та умови для своєї реалізації (Шабанова, 2015).

Вербального вираження акт мовчання не має, тобто є значущим, однак нульовим в мовленнєвому аспекті. С. В. Крестинський називає мовчання «чутною формою невербальної поведінки», ми можемо чути мовчання, тобто відсутність мовлення, і її відсутність може певним чином впливати на слухача, мовчання привертає до себе увагу, спочатку ми сприймаємо мовчання органами слуху, а потім воно впливає або на наш мозок, змушуючи вирішувати, що воно означає, або (і) на наші почуття, викликаючи певні емоції (Крестинский, 1998, с. 75). Пропозиційним змістом мовчання вважається та думка, яку людина не висловлює з певних причин в момент мовчання, а іллокутивна сила та перлокутивна дія визначається тим, що за допомогою мовчання адресант реалізує свої наміри, інтенції і впливає на подальшу поведінку адресата.

Варто зауважити, що здійснення мовленнєвого акту «мовчання» є неможливим під час письмового (а також електронного листування), телефонного спілкування, оскільки в такому випадку мовчання сигналізуватиме про переривання комунікації, і не буде відповіддю на питання і/або реакцією на мовленнєвий акт співрозмовника (Шабанова, 2015).

Мовчання як комунікативне явище є досить багатограним і складним і не завжди його можна розглядати як мовленнєвий акт. Так, Т. В. Копилова вказує на те, що матеріальна невираженість мовчання, відсутність зв'язку з мовним рівнем, переміщення акцента від іллокуції до перлокутивного ефекту ставлять під сумнів визначення мовчання як мовленнєвого акту. Дослідниця пропонує розглядати мовчання як комунікативний акт, оскільки це поняття є більш загальним відносно до мовленнєвого акту і включає вербальні та невербальні компоненти (Копылова, 2015, с. 9).

Мовчання займає проміжне положення між вербальними і невербальними засобами комунікації. Безумовно, мовчання є невербальним і допускає вплив на адресата за допомогою невербальних засобів, хоча в межах комунікативного акту воно може мати більшу виражальну (передусім експресивну) силу, ніж жест або міміка. Перелокутивний ефект наближає мовчання до вербальних засобів спілкування.

Підсумовуючи, варто сказати, що мовчання є одним з найважливіших компонентів соціальної взаємодії, що характеризується ознаками як вербальних, так і невербальних засобів комунікації. Мовчання, завдяки своїй експресивній виразності, може виступати як самостійний засіб і засіб передачі інформації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Копылова, Т. Р. (2015) Молчание как термин: проблема многозначности. *Вестник Удмуртского университета. История и филология*. Т. 25, вып. 5. С. 7-11.
2. Крестинский, С. В. (1998) Молчание в системе невербальных средств коммуникации. *Тверской лингвистический меридиан : теоретический сборник*. Тверь : Тверск. гос. ун-т. Вып. 1. С. 74-79.
3. Шабанова, Я. В. (2007) Речевой акт 'МОЛЧАНИЕ' в структуре вербальной и невербальной коммуникации. *Язык, коммуникация и социальная среда*. Выпуск 7. Воронеж : ВГУ. С.183-192.
4. Jaworski, A. (1997) Silence: Interdisciplinary Perspectives. Berlin : Mouton de Gruyter.
5. Johanesen, R. L. (1974) The Functions of Silence: A Plea for Communication Research. *Western Speech Journal*. № 38 (1). P. 25-35.

**Ковтун Оксана
Вінниця**

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ НАПРЯМУ «ЗІСТАВНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГРАМАТИКИ ОЦІНКИ»

Сучасна лінгвістика стрімко розвивається, змінюються науково-лінгвістичні парадигми, формуються міждисциплінарні розвідки на перетині лінгвістики з іншими науками й науковими напрямками. Постають нові напрями в межах власне лінгвістичних пошуків, що призводить до появи нових термінів і понять, вироблення нового власного поняттєво-термінологічного апарату.

Грамматика оцінки є одним з таких нових напрямів лінгвістичних досліджень. Вона виокремилася з теорії лінгвоаксіології й частково описана на українськомовному матеріалі (проекція на морфологію).

У східнослов'янській дослідницькій традиції лінгвоаксіологію пов'язують передусім з напрацюваннями Ніни Арутюнової, яка перша здійснила фундаментальний концептуальний аналіз слів із семантикою оцінки з урахуванням західно-європейської лінгвофілософської